

УДК 159.9:37.015.3

Г 37

Тетяна ГЕРА

**ТРЕНІНГ
ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНОГО САМОРОЗВИТКУ
ЯК ЗАСІБ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВІДУ
МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ**

У статті аргументовано доцільність впровадження тренінгу особистісно-професійного саморозвитку в освітній процес педагогічного ВНЗ. Задекларовано три шляхи реалізації психологічного супроводу майбутніх педагогів засобами професійно зорієнтованого тренінгу. Визначено, що оптимальною формою тренінгу особистісно-професійного саморозвитку студентів є робота з розвивальним щоденником.

Ключові слова: тренінг особистісно-професійного саморозвитку, психологічний супровід майбутніх педагогів, розвивальний щоденник.

Постановка проблеми. У системі освіти психологічний супровід часто поєднується з іншими видами педагогічної та соціальної допомоги, що забезпечує ефективність навчально-виховного процесу. Специфіка педагогічного ВНЗ – у накладанні професіоналізації на загальноосвітній процес, що інтенсифікує інтелектуальну, емоційно-почуттєву, вольово-регуляторну активність студентів, посилюючи їхні нормативно-вікові, ідентифікаційні, адаптаційні, соціально-рольові та інші кризи. Це детермінує пошук оптимальних засобів психологічного супроводу майбутніх фахівців в умовах інтенсивних інформаційних потоків, динамічного ринку праці, гнучких ціннісних орієнтацій.

Отже, актуальною є проблема розробки тренінгових засобів супроводу та підбору адекватних форм впровадження тренінгу особистісно-професійного саморозвитку в освітній процес вишів.

© Гера Тетяна, 2014

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема особистісно-професійного саморозвитку активно досліджується в сучасній психології (О. Барба, В. Вакуленко, Л. Василенко, О. Ігнатюк, І. Ігнацевич, М. Михнюк, М. Савчин, С. Сисоєва, Т. Тихонова, В. Щербіна та ін.). Однак не розроблено комплексного тренінгу особистісно-професійного саморозвитку майбутніх педагогів, який був би спрямований не лише на освоєння професійної діяльності та підготовку студентів до виконання ролі дидакта, вихователя, освітянина, що розвиває учня, а й на психологічний супровід учасників освітнього процесу педагогічного ВНЗ.

Уперше в царині педагогічної психології термін “психологічний супровід розвитку” вжито Г. Бардієр, І. Ромазан і Т. Чередніковою у значенні “система професійної діяльності спеціаліста супроводу, спрямована на створення умов для успішної адаптації людини до ситуації її життєдіяльності” [2, 58]. Нині розрізняють психологічний (Н. Баранова, Р. Григорович, Г. Дощенко Д. Романовська, І. Страшинська, А. Ткаченко, Л. Ясюкова), соціально-психологічний (С. Конопляста, М. Мушкевич, В. Салтикова, Б. Романчук), психолого-педагогічний (Т. Вінник, А. Жукова, М. Гнетковская, І. Кардовська, С. Курганський, Є. Марченко, Л. Некраш, І. Ніколаєва, Н. Сидоренко, О. Федієнко), соціально-педагогічний (Н. Бендовська, Н. Васильєва, О. Ветрова, Т. Дяченко, С. Коваленко, В. Стрельцова, С. Талімонова, Т. Шанкова), тьюторський (Н. Дем’яненко [5], Н. Ігнатченко [7], Р. Полєшко, В. Щорс [9] та ін.) різновиди супроводу освітнього процесу.

Під соціально-психологічним супроводом розуміють: а) один із видів соціального “патронажу” як цілісної та комплексної системи соціальної підтримки і психологічної допомоги, що здійснюється в межах діяльності психологічних служб; б) інтегративну технологію, сутність якої полягає у створенні умов для відновлення потенціалу розвитку і саморозвитку особистості в результаті ефективного виконання людиною основних функцій; в) процес особливого виду побутових відносин між тим, хто супроводжує, й тим, хто потребує допомоги [8].

Психолого-педагогічний супровід – це узгоджена діяльність практичного психолога та корекційного, соціального педагога або вчителя, спрямована на створення системи клініко-психологічних, психолого-педагогічних, психотерапевтичних, розвивальних

умов, що сприяють засвоєнню знань, умінь і навичок, успішній адаптації, реабілітації, особистісному становленню людини, нормалізації сімейних стосунків, її інтеграції в соціум. Суб'єкти освітнього процесу, на яких поширюється дія супроводу, – це діти (учні), батьки, педагоги. Модель діяльності психолога щодо здійснення психолого-педагогічного супроводу ґрунтується на трьох етапах: діагностико-прогностичному (збір інформації про сутність проблеми і визначення шляхів її вирішення); когнітивно-розвивальному (формування системи знань, практичної допомоги у подоланні труднощів); корекційно-рефлексивному (вирішення поточних проблем, автономізація отриманих навичок) [1].

Принципами соціально-педагогічного супроводу студентів вважаються такі положення: відповідальність за прийняття рішення лежить на суб'єкті розвитку, педагог, який супроводжує, має лише дорадчі права; активна позиція студента; автономність; незалежність; безперервність і поступальність; комплексність; системність; превентивність (перехід від принципу “швидкої допомоги” як реагування на актуальні проблеми до попередження виникнення проблемних ситуацій) [11].

Новим поняттям для сучасної освіти є “тьюторський супровід”. Це – “супровід учнівської діяльності шляхом складання індивідуальної освітньої програми, в якій визначається тема, мета, завдання, розробляються освітня ситуація, навчальні дослідження, перспективи навчання, визначаються ресурси та плановані шляхи” [9, 42]. Учитель-консультант, який дистанційно організовує навчання учня, – тьютор – розробляє індивідуальну освітню траєкторію, тобто програму навчання, яка може відкривати для учня інші можливості й варіанти його освіти. Цікавою для нашого дослідження є технологія організації тьюторського супроводу, яка містить шість етапів: а) визначення пізнавального інтересу учня; б) постановка мети освітньої діяльності; в) пошук освітніх ресурсів і розробка плану освітньої діяльності – розробка “плану-карти пізнавального інтересу”; г) реалізація й обговорення, аналіз, коректування плану освітньої діяльності; д) аналіз підсумків освітньої діяльності – “презентація проекту”; е) коректування освітньої мети, визначення тимчасових перспектив [9, 43]. Поки що у вітчизняній освітній практиці тьюторство розповсюджене в дистанційній освіті як

технологія індивідуального консалтингу, однак актуальним напрямом прикладних психолого-педагогічних досліджень є впровадження тьюторського супроводу до царини професійного навчання та вищої школи.

Тьюторство як технологія супроводу особистісно-професійного розвитку студентів нині поширюється такими напрямками: створення комплексу навчальних і навчально-методичних посібників для виконання самостійної роботи, розроблення системи інтегрованих міжкафедральних завдань, рейтинговий метод контролю, розвиток колегіальних відносин викладачів і студентів, розробка завдань, які передбачають нестандартні рішення, заміна більшої частини сталих форм практичних і лабораторних занять тьюторськими, а отже, забезпечення індивідуального супроводу (індивідуалізації навчання) у професійно-педагогічній підготовці майбутніх фахівців [5]. Цей підхід істотно змінює методику викладання навчальних дисциплін у ВНЗ, оскільки ґрунтується на варіативних моделях тьюторських занять, які, за Н. Дем'яненко, об'єднують системні завдання для самостійної роботи, визначення тематики наукових рефератів, есе, доповідей, курсових і дипломних робіт, пакети домашніх завдань до практичних занять зі списками обов'язкової та додаткової літератури, тестові модулі, комплексні контрольні роботи, інструктивні матеріали та методичні рекомендації, графіки поетапного проведення консультацій. Успішність самостійної роботи залежить від мотивованості, таксономії цілей і чіткості конкретних завдань, алгоритму діяльності, методів, обсягу роботи, термінів, видів консалтингової допомоги (настановчі, тематичні, проблемні консультації), критерії оцінки, видів і форм контролю, форм звітності [5].

Глобалізаційні процеси в науці спонукають до пошуку інтегрованих технологій освітнього впливу, а відтак – поєднання психологічних, педагогічних, управлінських тощо засобів емоційної, соціальної, мотиваційної підтримки студентів. Універсальним засобом психологічного супроводу майбутніх педагогів у процесі їхньої професіоналізації в педагогічному ВНЗ можна вважати професійно зорієнтований тренінг [4]. Ідеєю статті є переведення тренінгових впливів із особистісно-розвивальної та професійно-виховної сфер у царину особистісно-професійного

саморозвитку студентів. Звідси, необхідність пошуку шляхів реалізації психологічного супроводу цього саморозвитку засобами ефективного тренінгу, що й стало *метою* цієї публікації.

У контексті розглянутого підходу методика викладання навчальних дисциплін у ВНЗ набуває ознак модульно-тьюторської технології, заснованої на партнерській взаємодії студента і тьютора під час опанування модуля як відносно самостійної частини освітнього процесу з метою усвідомлення та реалізації студентом власних освітніх цілей і завдань. Розвиваючи цю ідею в методиці викладання психології, можемо припустити доцільність її поєднання з тренінговими технологіями, які ґрунтуються на спеціальній організації досвіду студентів, що забезпечує навчальний результат дидактичними та психотехнічними засобами. За таких умов викладач психології виконує функції тренера і тьютора водночас. Однак практична реалізація такого проекту потребує значних організаційних змін у ВНЗ і застосування нових психологічних, методичних, комунікативних, технічних тощо засобів.

Ідея тьюторства як технології педагогічного супроводу важлива для нашого дослідження, позаяк її реалізація забезпечує створення індивідуального освітнього простору [6], що відображає одне з найважливіших завдань психологічного супроводу майбутніх фахівців. Сутність тренінгових впливів на студента – допомога йому в самостійному окресленні життєвої траєкторії, у якій вектори професіоналізації, кар'єри, особистого життя, громадської та суспільної самореалізації підсилюють один одного, сприяючи здоровій, щасливій та успішній самоактуалізації особистості.

Оскільки суб'єктами освітньої взаємодії, на яких спрямовано дію супроводу, є студенти, педагоги ВНЗ та психологи (як працівники психологічної служби), то їхня активність може окреслити напрями реалізації тренінгових впливів. Перший – груповий психотренінг, організовуваний психологічною службою для окремих категорій студентів (наприклад, комунікативний тренінг, тренінг креативності тощо); другий – психодидактичний тренінг у процесі викладання навчальних дисциплін (у т. ч. психологічних); третій – аутотренінг як засіб оздоровчої, регулятивної, рефлексивної, розвивальної, навчальної та виховної

роботи студента над власною особистістю. Звідси, три шляхи впровадження тренінгу: по-перше, надання індивідуальних коучингових і коппінгових послуг учасникам освітнього процесу працівниками психологічної служби ВНЗ; по-друге, тренінгова методика викладання психологічних дисциплін; по-третє, організація самостійної роботи студентів над власною особистістю в системі тренінгу самоефективності (тайм-менеджмент, лайфменеджмент, планування кар'єрної драбини, аутотренінг особистісного зростання тощо) із психологічним моніторингом з боку викладачів психології та працівників психологічної служби.

Діяльність психологічної служби університету нині теоретико-методологічно обґрунтована, організаційно-технологічно змодельована відповідно до повного освітнього циклу підготовки фахівця й орієнтована на досягнення психологічної майстерності, культуротворчого змісту і добродійного спрямування [10]. Тренінгова методика викладання психологічних дисциплін нині на етапі впровадження в освітню практику [3]. Під тренінгом особистісно-професійного саморозвитку розуміємо вид професійно зорієнтованого психотренінгу, що спрямований на гармонізацію процесів соціалізації, індивідуалізації та професіоналізації особистості шляхом вправлення в доцільній суб'єктно-формульвальній, особистісно-розвивальній, креативно-продуктивній та інших діяльностях, які забезпечують оптимальну реалізацію людиною життєвих сенсів.

Третій же напрям упровадження професійно зорієнтованого тренінгу до системи психологічного супроводу майбутніх педагогів потребує методичного забезпечення. Одним із прийомів його реалізації може стати розробка “Щоденника особистісно-професійного саморозвитку” для студентів педагогічних спеціальностей, який би інтегрував ергономічну організацію процесу вивчення психології як навчальної дисципліни та самостійну роботу студентів із розвитку та виховання своєї особистості.

Отже, істотною ознакою тренінгу особистісно-професійного саморозвитку як різновиду професійно зорієнтованого тренінгу є поєднання опосередкованих гетеровпливів (стандартизованих інструкцій) із аутовпливами й аутоконтролем, тоді як традиційний тренінг передбачає пряме зовнішнє керівництво активністю та процесом рефлексії учасників. З огляду на це оптимальним засобом реалізації цього тренінгу є розвивальний щоденник.

Календарне планування курсів загальної, соціальної, вікової та педагогічної психології на навчальний рік може відбитися у діловому щоденнику конкретно сформульованими запитаннями до основних розділів, розподіленими на кожен тиждень (із розрахунку – одна тема на тиждень). Особливості цих питань – у рефлексивному ракурсі змістового наповнення курсу: не “Якими є теоретичні, прикладні та практичні завдання сучасної психології?”, а “Як теоретична психологія може вплинути на моє світобачення? Які знання з психології можуть поліпшити мою професійну діяльність? Якої інформації з курсу я очікую, щоб надавати самому собі та своїм близьким елементарну психологічну допомогу?”

Організація самостійної роботи студентів із курсу “Загальна психологія” передбачає: наперед указані форми звітності (наприклад, 8 конспектів першоджерел, 40 опорних схем відповідей на запитання семінарського заняття, реферат, 8 звітів про виконання практичних або лабораторних робіт; 2 модульні контрольні роботи; усний екзаме́н); критерії оцінювання; циклограма курсу (тайм-менеджмент курсу); перелік обов’язкових першоджерел для конспектування; вимоги до опорних схем навчального матеріалу з курсу; теми рефератів і вимоги до реферування; вимоги до дослідницького проекту тощо. Алгоритмічно прописані в робочому щоденнику вони є зразком організації пізнавальної діяльності з інших навчальних дисциплін. Це оптимізує адаптаційні процеси для першокурсників і дисциплінує студентів інших курсів, спрямовуючи їхні навчальні дії у доцільному напрямку. Дозування інформаційного забезпечення у формі ділового щоденника спрощує тайм-менеджмент і водночас організовує самоконтроль. Таке технологізування організації самостійної роботи студентів забезпечує вчасне нагадування про поточні завдання й орієнтує у термінах виконання стратегічних цілей (наприклад, нагадування про проходження етапів індивідуального дослідження: вересень – зібрати матеріал із наукових джерел (список джерел додається); жовтень – створення теоретичної моделі дослідження, підбір методів емпіричного вивчення проблеми; листопад – збір сирих даних і статистична обробка результатів; грудень – інтерпретація результатів, висновки і перспективи

застосування узагальнень у професійній діяльності та в особистому житті).

Важливою частиною інформаційного забезпечення психологічного щоденника є опис психогімнастичних, креативних, духовних та інших технік за розділами: тренінг базової працездатності, тренінг суб'єктної компетентності, тренінг особистісно-професійної ідентичності та тренінг креативності. Загалом, щотижня студент зможе ознайомитися з чотирма новими вправами, які покликані забезпечити його індивідні, суб'єктні, особистісні та індивідуальнісні ресурси.

Отже, ідея психологічного розвивального щоденника охоплює поєднання календарного планування навчальних курсів загальної, соціальної, вікової та педагогічної психології; системи завдань для самостійної роботи студентів із психологічних дисциплін; поетапного тайм-менеджменту власної професіоналізації (побудова таксономії цілей) та особистісної самоактуалізації в різних сферах життя (сім'я, друзі, громада міста, духовна практика, побутово-організаційна, культурно-розважальна, мистецько-оздоровча тощо активності); рефлексії та гнучкого самопозиціонування на ринку праці й у соціальному просторі.

Наступним етапом (формою) психологічного супроводу майбутніх педагогів є переведення ділового щоденника в цифровий формат (для тих, хто перейшов на електронні бази даних). Доцільним бачиться створення програми, супутньої до соціальних мереж і пошукових систем, яка би скеровувала роботу особистості над власним зростанням. За аналогією до комп'ютерних програм, що підраховують кількість калорій чи необхідний раціон наступного дня після введення даних про змістові та кількісні характеристики сніданку, обіду й вечері, пропонуємо розробити систему психологічного самомоніторингу. Її компонентами можуть бути вербальне нагадування комп'ютера про початок дихальної гімнастики з умиканням таймера; тексти візуалізацій для хвилинних релаксаційних сеансів, доступних через телефон або МП-3-плеєр; коучингові відеосеанси в режимі он-лайн; аудіо- та відеолекції з психологічних дисциплін тощо.

Можливості Internet-ресурсу сприяють переведенню психологічного супроводу студентів у тьюторський режим. У зв'язку з цим виникає необхідність моделювання мережевої взаємодії,

організації навчальних і консалтингових дистанційних конференцій тощо [6].

Висновки. Професійно зорієнтований тренінг у формі тренінгу особистісно-професійного саморозвитку є засобом психологічного супроводу майбутніх педагогів. Його впровадження в освітній процес педагогічного ВНЗ може здійснюватися трьома шляхами: через ведення спеціальних Т-груп і реалізацію комунікативно-розвивальних, підтримувальних, креативно-продуктивних та інших тренінгових програм психологічною службою університету; засобами тренінгової методики викладання психологічних дисциплін; за допомогою спеціально організованого в тьюторському режимі тренінгу особистісно-професійного саморозвитку студентів, інформаційно забезпеченого формою ділового щоденника або тайм-менеджерської комп'ютерної програми.

Перспективами подальшого пошуку в цій царині є створення програми аудіоорганайзера для MP3-4-плеєрів та інших зручних форм організаторів із психодорадчим змістом і системою позитивного підкріплення для забезпечення ефективного самомоніторингу особистісно-професійного зростання студентів.

Література

1. Байер О.М. Модель психолого-педагогічного супроводу розвитку дитини в освітньому процесі ДНЗ / Ольга Миколаївна Байер [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp6/bayer.pdf.
2. Бардиер Г. Я хочу!: Психологическое сопровождение естественного развития маленьких детей / Г. Бардиер, И. Ромазан, Т. Черединова. – Кишинев : ВИРТ ; Санкт-Петербург : ДОРВАЛЬ, 1993. – 96 с.
3. Гера Т.І. Методика тренінгового викладання психології у ВНЗ / Тетяна Гера // Materiały Międzynarodowej Naukowo-Praktycznej Konferencji. Nauki. Teoria i praktyka. 29.10.2012 – 31.10.2012. – Część 2. – Sekcja 15. Nauk psychologicznych. – Poznań : Diamond trading tour, 2012. – 104 s. – S. 47 – 51.
4. Гера Т. Тренінг самоконгруентності особистості майбутніх педагогів / Тетяна Гера // Психологія і суспільство. – 2013. – № 2 (квітень). – С. 119 – 137.
5. Дем'яненко Н. Тьюторство – технологія супроводу особистісно-професійного розвитку студентів: ретровиток, актуалізація / Наталія

Дем'яненко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://npu.edu.ua!/e-book/book/html/D/ispu_kiovst_Demyanenko/290.html.

6. Дерба Т.О. Функціональні обов'язки тьютора мережевого дистанційного навчання школярів / Тамара Олександрівна Дерба // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2010. – № 5 (19). [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ime.edu-ua.net/em19/content/10dtoldp.htm>.

7. Ігнатченко Н. Тьюторський супровід в організації експериментально-дослідницької діяльності учнів ШНТ – шлях до створення індивідуального освітнього простору / Наталія Ігнатченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ignatchenko3011.blogspot.com/2013/06/blog-post_4.html.

8. Конопляста С.Ю. Логопсихологія / Світлана Юріївна Конопляста. – К. : Знання, 2010. – 293 с.

9. Полешко Р.А. Тьюторський супровід учнів як нова форма гуманістичного навчання / Руслан Анатолійович Полешко, Вадим Володимирович Щорс // Управління школою. – 2011. – № 22 – 24 (322 – 324) серпень. – С. 42 – 44.

10. Фурман А.В. Психологічна служба університету: від моделі до технології / Анатолій Васильович Фурман, Тетяна Лонгінівна Надвична // Психологія і суспільство. – 2013. – № 2. – С. 80 – 104.

11. Щипова О. Теоретические основы социально-педагогического сопровождения студентов учреждений среднего профессионального образования / Ольга Щипова [Електронний ресурс]. – Режим доступа : http://vestnik.ssu.samara.ru/articles/99_35.pdf.

Гера Татьяна. Тренинг личностно-профессионального саморазвития как средство психологического сопровождения будущих педагогов. В статье аргументирована целесообразность внедрения тренинга личностно-профессионального саморазвития в образовательный процесс педагогического ВУЗ. Задекларировано три пути реализации психологического сопровождения будущих педагогов посредством профессионально ориентированного тренинга. Определено, что оптимальной формой тренинга личностно-профессионального саморазвития студентов является работа с дневником развития.

Ключевые слова: тренинг личностно-профессионального саморазвития, психологическое сопровождение будущих педагогов, дневник личностно-профессионального развития.

Hera Tetyana. Training of personality professional self-development as a means of psychological accompaniment of future teachers. The article gives reasons for expedience of introduction of personality-professional self-development training in the educational process of higher pedagogical establishment. Three ways of realization of psychological accompaniment of future teachers are declared by facilities of the professionally orientated training. The optimum form of training of students' personality-professional self-development is their work with the developing diary.

Key words: personal-professional training of self-development, psychological support for future teachers, developing diary (diary of personality-professional development).